

ասիկա, որ մարմնական բոլոր հաճոյքներէն և մտահաճոյքէն իսկ անդին՝ անդորրաւէտ և անանցանելի հիպոթոտոմն ապրեցաւ:

Մէրը անվախճան և անսպառեղի գինովութիւնն էր, որով դաւկացան իր աստուածային շրթունքները: Պէտքերէն սիրահարը իր զգացումներուն և մտածումներուն անսահմանութիւնովը պաշտեց՝ ինչ որ երազ էր միայն և երազին ճշմարտութիւնը: Անոր համար գեղեցիկին խորանը հոգիին աշխարհն էր լոկ, ուր այնքան դաշնամրմունչը ալիքներով բարձրացաւ Սիրոյ յաւիտեանական երգը:

L' Amor che muove il Sole e l'altre stelle.

Փարիզ

ԱՐՄԵՆ-ԵՐԵՎԱՆ

ՓՈՌՔԻ ԶԱՒԱԿՆԵՐԸ

ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԵՏԸ

(Շար. տես 1921 թգմ. էջ 143)

◁ ○ ▷

Միջիշխանէլոյի մահով ու Տիցիանոսի նով, որ քիչ տարի վերջ պատահեցաւ, վերածնունդի դիւցազններգութիւնը կը փակուի՝ յետ հասած ըլլալու իր մեծագոյն փայլին: Մենք կարող ենք այսօր մէկ ակնարկով բովանդակել արուեստին յառաջադիմութիւնը՝ որ ձիւնտա փիգանոյէն ու Զեմարուէէն կ'առաջնորդէ զմեզ առ Վիշէլլոն և առ Քորրէճնին: Կրնանք ամէն մի արուեստագէտը դասաւորել իր պատշաճ տեղին, ու գործերուն բաղդատուութենէն՝ գնահատել ամէն մէկուն կարեւորութիւնը՝ նշանակելով յառաջընթացներն

ու նորոգչները, այն է՝ անուանելով ձիւղղոն, Նիկողայոս Փիգանոն, Ղուկաս Սինիորէլլին, Լէոնարդոյ, և Տիցիանոյ Վիշէլլոն: Գիտենք թէ ինչպէս պարզէն բարդին եկած են, Գինիայի ու Քարմինի միագունեան նկարներէն Գոմինիկոս Էնզերի «Ալբերլը», Ասորեստանցւոյ ճրմական դէմքերէն մինչև Շիլլէրի Էրնէստ Ռիթշէլ կէօթէի զոյգ արձանները:

Ուստի արուեստին պատմութիւնն ամբողջապէս մեր աչքերուն առջև կը պարզուի, և յաճախ միակ թանգարանի մը մէջ, ինչպէս Փարիզի Լուվրին կամ Փլոքնտիոյ Փիթթի Պալատին: Մենք անոր ծագումն ու մուտքը կը տեսնենք, այնպէս որ կարող ենք հասկնալ ձեռագիրներու սակաւ էջերու մէջ բազում դարերու դէպքերը: Բայց եթէ գիտուն պատմաբաններ ու նորամիտ քննադատներ ենք հանդէպ ժամանակին՝ որ եղաւ, կարող չենք դատել մեր ժամանակակից արուեստը: Այս գործը մեզմէ վերջ եկողներուն վերապահուած է:

Այն ատեն, և այդ՝ ցաւով սրտի, ինչպէս որ մենք այսօր նաւարեկեալներուն մէջէն բազմաթիւ արուեստագէտներ կը յիշատակենք, որ ժամանակակիցներէն անմահ հռչակուեցան, և յարութիւն տուինք ուրիշներու՝ զոր մեր պապերը չգնահատեցին, այսպէս ալ ապագայ սերունդը, դատելով արդի համաշխարհական արուեստը, պիտի կատարէ նոյնքան թաղումներ ու յարութիւններ:

Մի կարող է ըսել՝ ո՞ր տեղ պիտի գրաւեն այն ատեն արուեստական հանճարի կարգապահութեան մէջ այն ժամանակակիցները՝ գործնք մենք կը դասենք գերազայններուն մէջ՝:

1. Ժամանակակիցներու մէջէն ամէն ազգ այսօր կը պահեցնէ բազմաթիւ երեւելի արուեստագէտներ՝ որոնց գործերն անմահութեան հետամուտ են: Ընտրելներու լեզուն մէջ՝ որ յամառ ժաղանութեամբ աշխատած է, որոնցմէ ոմանք մինչև հիմա չհետազոտուած ճամբաներ փորձած են:

Տրանսայի մէջ Ժ. Լ. Դաիթ, Փ. Փ. Փորուշոն, Թէոդոր ձէրէթլի, Եւգենիոս Դելաքրուա, Ժ. Ա. Դո-

մինիկոս Ինզեր, Պոզոս Հիպոլիտ Դելարոշ, Էրնէստ Մէյսոնիէ, Փիլիպ Էռ Եւման, Լ. Ֆ. Միլլէ...

Անգղիոյ մէջ. Թոմաս Լորէնս, Վիլլիամ Թիւրնըր, Զոն Քոնսթեյլ, Ռիչարդ-Փարքս Բոնինիկոն, Էդուին Լանգրի, Վիլլիամ Հոնա, Տանչ Գաբրիէլ Ռուսսո, Թ. Փրէզերիկոս Լէյքմոն, Էդուարդ Բեյքն-Ջոնս...

Գերմանիոյ մէջ. Պետրոս Կորնելիոս, Կարլուս Բոկս, Գուլիլմոս Քաուլբախ, Ալոյիս Մանեթ, Լու-

Այժման արուեստը զօրաւոր է, արուեստականին մէջ փորձ, յղացումներու մէջ գիտուն. ձեռքարկատուած է խորհրդական վարդապետութեան տարափոխութենէն, որ այնքան դարերով աշխարհա լեզուց Տիրա-մայրերով, Սուրբ ընտանիքներով, Ընթերց-ներով, Հնգամատեանէն ու Նոր կտակա-րանէն առնուած դրուագներով:

Արդի արուեստը տիրացած է կեանքին՝ անոր ամենէն այլազան ու ներքին ար-տայայտութեանց մէջ:

Ան կ'ուսումնասիրէ հիւանդանոցն ու զօրանոցը, դպրոցն ու բանտը, եկեղեցին ու հրապարակը, խրճիթն ու արքունիքը, լինն ու սառնակոյտը, ծոփն ու ամպը. մացառուտ երկիրն ու անմշակ դաշտը, ամենուրեք սպրդած է, ուր տեսարան մը կայ, անկանոնութիւն մը լուսաբանելու, զգացում մ'արտայայտելու:

Արդի նկար մը նկարչական ինքնակեն-սագրութիւն մը չէ միայն, այլ երբեմն կատարեալ կենսագրութիւն մը, պերճախօս՝ ինչպէս օրագիր մը, անկեղծ՝ ինչպէս պատ-մութիւնն ինքնին, Նարոշոնական դիւ-ցագներգութիւնը՝ պատկերազարդուած Մէ-սոնիէէն ու Վերէտշահինէն թերևս նոյնքան յարգ չունի՝ որչափ Լա Քազի «Յիշա-տակարանը»: Անտոն Վոն Վերնէրի նկար-ները 1870-71 պատերազմին վրայ՝ թերևս լաւագոյն մեկնութիւններ չ'են Մուրէի օրագրին: Մոմսէնի կենդանագրները, Բիզ-մարը, Բժորսոն, Կլադսոն, նկարած Լենրախէն, հիանալի կենսագրութիւններ չ'են:

Ստուգիւ արդի արուեստը տիեզերական է, կենդանացուցած է էակներն ու իրերը,

հետաքրքրական դարձեր է՝ ինչպէս գի-տութիւնն ինքնին: Ո՛չ միայն արտադրած է ամէն ինչ որ տեսնելի է, այլ մինչև իսկ խորհրդանշանն ալ զործածեր է՝ ան-տեսանելին ցուցնելու և վերացեալն ան-ձնաւորելու համար, և կ'ուզէ նաև յեղա-փոխութիւնը բերել արուեստական տիրա-պետութեան մէջ, ստեղծելով նոր դպրոցներ, որոնք մեծ յանդուութիւն մ'երևան կը բերեն, հրաշալի նախածնունդեան ոգի մը: Եւ ահա Միլէ, Հոլմս և Բոսէտտի՝ որ սկիզբն կու տան նախատախաչելեան վարդապետութեան (preraffaellismo), Ահա Մանէ, Դիզան, Գաիլլերոս՝ որ ազ-դական դպրոցին (impressionismo) կեանք կու տան. ահա վերջապէս Վան Գոգէն և Սեզանները՝ որ կը նպաստեն բաժանա-կան դպրոցի (divisionista) յաղթանակին:

Ո՛րչափ ալ որ քիչ մտածուի այս բեղ-նաւոր փոխակերպութեան վրայ, դարձեալ մարդս կ'ապշի կը ֆնայ, տեսնելով այն ահագին տարբերութիւնն՝ որ կայ ընդ մէջ հին ու այժմեան արուեստին, ընդ մէջ վե-րածնունդին ու ի դարուն. բարեշրջում մը չէ, յեղափոխութիւն մ'է. յառաջա-դիմութիւն մը չէ, տիրապետութիւն մ'է: Առեւտրը քանդակագործներ ու նկարիչ-ներ իրարու հետ կը մրցէին Տիրամօր կեանքին մէջ, Քրիստոսի չարչարանքին մէջ, դիցաբանութեան դաշնադրական աշ-խարհին մէջ. քանի մը կարևոր դրուագներ՝ որոնք շարունակաբար կրկնուած էին. յե-տոյ արուեստագէտը հոգ կը տանէր շարժ-մունքներու զանազանութեանը, գծագրու-թեան կատարելութեան և գոյներու կեն-դանութեանը:

դովիկոս ֆնաուս, Փրանկիկոս Լենրախ, Մաքս Լի-խերման...

Իտալիոյ մէջ. Յովսէփ Պալեցցի, Փրանկիկոս Զաէզ, Դոմենիկոս Մորէլլի, Նիկոլայոս Բարաբիոյ, Յակոբ Ֆայրոտոյ, Ֆ. Պ. Միքէտի, Յովսաննէ Սեկան-տիէ...

Սպանիոյ մէջ. Կոստա-Լուգընտէզ, Փրեդրիկոս դէ Մանդարոյ, Մարիանո Ֆորթուն...

Պէլէնոյ մէջ. Ալբրեա Ստիվենս, Լուզովիկոս Կալէտ...

Հոլանտայի մէջ. Յովսէփ Իսայէս, Անտոն Մանվէ, Ալմա Փառմա, Հենդրիք Մեդալ...

Տանիմարայի մէջ. Գուլիելմոս Մալսորանդ. Դուստի մէջ. Անդրեա Յորն. Ռուսաստանի մէջ. Բազիլ Վերեց-շահին, Սիմեոնազցի, Զոփոբրիոյ մէջ. Կլայր, Բու-քլին. Մաճառիստանի մէջ. Միշլէի Մուքաթի. Ամե-րիկայի մէջ. Ուելմ Ելզ, Ջէյմս Ռիստի. հետաւոր Ջամսոնի մէջ. Հոլանտայի. Սուլցի Դուստի:

Ընդհակառակն այսօր իր առաջին մտա-
ծուսն է ներթիւնէ «գիւտը» վասն զի ան
պարտի ներկայացնել մարդկային կեանքն
և ոչ թէ գեղեցիկաւորը, պարտի խորհրդ-
շանշանել մեր կրքերն և ոչ թէ Ուիմպո-
սին կամ Վալնալլային կրքերը:

Եթէ տիեզերական աշխարհաւերութեան
մը հետևանքով հնութեան բոլոր գրքերը
կորուստի մատնուէին և մեզի միայն միայն
նկարներն ու արձանները՝ մենք շատ քիչ
բան պիտի գիտնայինք այդ ժամանակուան
անցուղարձերուն վրայ, եթէ ընդհակառակն
մեր դարուն բովանդակ արտադրութիւնէն
ուրիշ բան չմիայն ապագայ սերունդ-
ներուն՝ բայց թէ զայն պատկերազարդող
նկարներն ու քանդակները, անոնք պիտի
կարենային հաւասարապէս վերակազմել
ժամանակակից պատմութիւնը:

Այժմեան արուեստագէտը ստացած է
ուրեմն զօրութիւն մը՝ զոր իր նախորդները
չունէին, այն է՝ կարողութիւնը արտա-
դրելու իր բոլոր զօրութեան մէջ՝ հոգեկանի
թիւթակազոյն գոյնեքու զուգարմանութիւն-
ները:

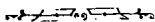
Եւ ասիակ բոլորովին այժմեան տիրա-
պետութիւն մ'է, է արգասիքն աւելի
նուրբ և աւելի զգայուն իմացականութեան
մը, մեծապէս տարածուած մշակոյթի մը,
որ արդիւնքն է, գիտելի ամէն ճիւղի մէջ
գիտութեան ունեցած յառաջդիմութեանց:

Ժամանակակից արուեստն ոչ միայն կը
յայտնէ արուեստագէտին հոգեբանութիւնը,
այլ կը յայտնէ նոյնպէս այն ընկերութեան
հոգեբանութիւնը, որուն մէջ կ'ապրի:

Ես պիտի չգիտնամ զուշակել ապագայ
սերունդներուն դատաստանը մեր արուես-
տին վրայ, բայց կը յանգնիմ հաստա-
տելու թէ այս տիրապետութիւնն ինքնին
կը բաւէ՝ պատմութեան մէջ նշանակելու
մեծամեծ խոստումներով բեղնաւոր նոր
թուականի մը սկզբնաւորութիւնը:

(Շարունակելի)

Հ. Ս. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԵՍԵԱՆ

ԳՐԱԽՈՍՈՒՆ

ՆՈՐ ԵՒ ՀԵՏԱՔՐՔԻՐ ՀՐՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄՄԱՌԹԻՒ

GEORGIEN. Eine sozialdemokratische
Bauern - Republik. Eindrücke und
Beobachtungen. Von KARL KAUTSKY.
Wien, 1921.

ՎՐԱՍՏԱՆ, ՄԻ սոցիալ-դեմոկրատիական
շինական Հասարակապետոթիւն, Տպաւո-
րութիւններ և դիտողութիւններ: Գրեց
ԿԱՐԼ ԿԱՌՍՏԿԻՅ: Վեննա. 1921:

Կարլ Կաուտսկի, «Երկրորդ Միջազ-
գայնականի» պատգամաւորութեան հետ ի
միասին, Վրաստանի սոցիալ-դեմոկրատ
կուսակցութեան կողմանէ հրաւիրուած էր,
(1920ի աշնանը), այցելելու իրենց աշ-
խարհը, անոր կացութիւնը ուսումնասիրե-
լու համար: Բայց նա, Հոռվմայ մէջ, հի-
ւանդանալով, կարողացաւ (իւր ընկերնե-
րէն) երկու շաբաթ յետոյ միայն հասնիլ
հոն. ճիշտ այն ժամանակ, երբ արդէն
պատգամաւորութիւնը յետ կը վերադառ-
նար: Ասոր փոխարէն նա կարողացաւ
միայն այն տեղ շատ աւելի յերկար. այ-
սինքն է, Սեպտեմբերի վերջէն մինչև յու-
նուարի սկիզբները: Եւ թէպէտ իւր շա-
րունակուող տկարութիւնն և վատ եղանակ-
ները արգելք եղան անոր ուղեւորութեանց
նոյն աշխարհի զանազան մասերում, բայց
նա, իւր ընդաբոյս բարեխղճութեամբը,
հաւաքեց շատ տեղեկութիւններ Վրաստանի
մասին և ծանօթացաւ անոր բնոյթի շատ
կողմերու հետ, որոնք պիտի անմասնելի
միայն սովորական ուղեւորի մ'համար:

Հասկանալի է այն շահաբերութիւնը,
զոր կը յուզէ անոր գիրքը, առանձնապէս
երբ կը մտածես որ խնդիրն իսկապէս
կը դառնայ շուրջ համեմատութեան մը,
այն արդեանց, որոց յանգեան՝ դեմոկրա-
տիական վարչութիւնն Վրաստանի մէջ և
մեծամասնական բռնիչխանութիւնն՝ Ռու-
սիոյ մէջ: